

ENERJİ SEKTÖRÜNDE PİYASA YASALARI

Dündar ÇAĞLAN

Artan enerji ihtiyacına paralel olarak, dünya enerji hammadde kaynaklarına hakim olma savaşları da artarak sürmektedir. Hegemonya mücadeleleri, özellikle Orta Asya,, Kafkaslar ve Ortadoğu ile bu bölgelerin metropollere/pazarlara açıldığı koridor ülkelerde sıcak ve soğuk savaşlar şeklinde kendini gösterirken., emperyalizmin çevre ülkelerin enerji altyapılarını ele geçirme politikalarının uygulanmasına da hızla devam, edilmektedir...

Globalleşme veya küreselleşme olarak adlandırılan emperyalizmin yeniden yapılanma sürecinde, IMF, DB ve AB eliyle dayatılan neoliberal politikalar ülkemizde de 1980 darbesinden sonra hayata geçirilmeye başlanmıştır. Yeni liberal politikalar çerçevesinde, eğitimden sağlığa, haberleşmeden, enerjiye, sosyal güvenliklen ulaştırmaya kadar her alanda uluslararası sermayenin istemleri yerine getirilmiş, kamusal alanın özelleştirmeler¹ ile yerli ve yabancı tekellere devredilmesinin yasal düzenlemeleri yapılmaya, başlanmıştır.. •

Konumuz olan enerji yatırımlarının özelleştirilmesi süreci de 1984 yılında çıkarılan 3096 sayılı yasayla başlatılmış; TEK dışındaki yerli ve yabancı şirketlere elektrik üretim,, iletim, dağıtım ve ticaret izni verilerek devlet tekeli kırılmıştır. Bu sürecin ikinci bölümünde, elektrik, santrallerinin işletme hakları birkaç yıllık karlarına YİD ve Yİ modelleri ile tekellere devredilmiştir.

1,993 'yılında çıkarılan 4789 sayılı yasayla TEK, Elektrik üretim İletim A.Ş.(TEAŞ) ve Elektrik Dağıtım A.Ş (TEDAŞ) olarak ikiye bölünerek özelleştirilmesinin ilk yasal düzenlemesi yapılmıştır^

1999 yılında ise Anayasaya özelleştirme kavramı sokulmuş, Uluslararası Talikim kabul edilerek imtiyaz sözleşmelerinde Danıştay denetimi

Globalleşme veya küreselleşme olarak adlandırılan emperyalizmin yeniden yapılanma sürecinde, IMF, DB ve AB eliyle dayatılan neoliberal politikalar ülke mızde de 1980 darbesinden sonra hayata geçirilmeye başlanmıştır

kaldırılıp, ulusal hukuk devre dışı bırakılarak, anlaşmazlıklarda sermaye kuruluşlarının oluşturduğu uluslararası hakemlik getirilmiştir. Sermayenin önündeki hukuki engeller de böylece sırayla kaldırılmaya başlanmıştır.

Bu dönemde» enerji darboğazları söylemi arkasında yanlış ama bilinçli enerji tercihleri ile doğalgazın enerji üretimindeki payı hızla artmıştır. Özel doğalgaz çevrim santralleri ile mobil santraller gibi Yİ sistemlerinde üretilen, elektriğe de yüksek fiyattan alım garantileri verilmesi sonucu, sadece 2000 yılında kamu zararı 1,5 milyar dolar olmuştur.

IMF ve DB* nın dayatmaları ve AB ye uyum çerçevesinde; elektrik, doğal gaz ve petrol sektörlerim tamamen piyasa koşullarına terk

edecek yasal düzenlemelerin yapılması gündeme getirilmiştir.., Kamuoyundan gizlenerek 'yürütülen. çalışmalar sonucunda; İlk olarak 20,2,2001 tarih ve 4628 sayılı. Elektrik. Piyasası Kanunu çıkarılmış, bunu 18.4.2001 tarih ve 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu izlemiştir, Konunun son yasal düzenlemesi olan Petrol Piyasası Kanunu da yasalaşmak üzere TBMM'ye gönderilmiş, ancak siyasi kriz ve seçim, kararı ile yasalaşması önümüzdeki döneme kalmıştır.

DB denetiminde hazırlan öz ve içerik olarak birbiriyle aynı her üç piyasa kanunu da bu, alandaki kamusal hizmetlerin tamamen, özelleştirilerek, piyasanın insafsız koşullarına terk edilmesini amaçlamaktadır.

Elektrik Piyasası Kanunu:

20.2.2001 tarihinde yasalaşan bu kanun ile; elektriğin ibretimden başlayarak» İletim, dağıtım, toptan, satış ve perakende satış hizmetle-

Elektrik, üretimden başlayarak tüm yönleri ile özelleştirilecek; enerji altyapısı, uluslararası tekeller ve yerli işbirlikçileri tarafından paylaşılacaktır

ve kurumun altyapısı hazırlanacak ve hazırlık dönemi sonucunda da TEAS ve TEDAŞ yeniden yapılandırılacaktır¹,

Elektrik, üretimden başlayarak tüm yönleri ile özelleştirilerek; enerji altyapısı, uluslararası tekeller ve yerli işbirlikçileri tarafından paylaşılacaktır., Enerjinin tüketiciye ulaşım, yolu üzerinde; üretim şirketi, iletim şirketleri, dağıtım, şirketleri ile toptan satış şirketi ile perakende satış ve hizmet şirketleri yer alacağından tim, bu şirketlerin ayrı ayrı maliyet ve karları fiyata ilave edilecek ve elektrik fiyatlarının yüksek oranlarda artması kaçınılmaz olacaktır.

Diğer taraftan; günümüz koşullarında bir tüketim noktasına birden fazla üretici/dağıtıcının servis vermesi olanaklı olmadığına göre,, elektriği satın alırken farklı şirketleri tercih etme imkanı bulunmadığından, yasada iddia edildiği gibi rekabet ortamı olmayacak, küçük, tüketici için, tekel, olan alıcıdan ve onun belirlediği fiyattan hizmet alma zorunluluğu doğacaktır.

Yabancı şirketlerin sektöre! bazda kontrol oluşturabilecek şekilde pay sahibi olmaları yasayla engellenmiş olsa da» uluslararası tahkimin kabul edilmiş olması, yabancı şirket aleyhine kısıtlayıcı maddeleri tahkime götürerek geçersiz kılmaları olanaklı olabilecektir..

Yine uluslararası tahkim, kurallarına göre itiraz hallerde yabancı şirketler, ulusal, yargıya değil tahkim, kurallarına tabi olacaklardır.

rinin, birbirinden ayrı olarak özel şirketlerce yürütülmesi sağlanmış, kurulan Enerji* Piyasası Kurumu da bu kanunu yürütmekle görevli kılınmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren başlangıçta 18 ay olarak belirlenen ancak BKK ile 6 ay uzatılan hazırlık dönemi süresince yönetmelikleri

Yasa ile, üretilen elektriğin ülkemizde kullanılması zorunluluğu da bulunmamaktadır. Daha fazla para ödenmesi durumunda elektrik ihraç edilebilecektir. Avrupa enerji şartıyla başlayan ve bir dizi düzenlemeyle devam eden bu yaklaşımda, temelde enerji kaynakları sınırlı olan Avrupa'nın ileride karşılaşılabileceği enerji sorununu bu yolla, çözüme anlayışı yatmaktadır. Ülke tüketimi garanti altına alınmadan ihracat izni verilemeyeceği bu, mantıkla, yasada güvence altına alınmamıştır.

Doğalgaz Piyasası Yasası:

18.4.2001 tarihinde çıkarılan bu yasa ile de, doğalgazda kamu tekeli ortadan kaldırılarak özelleştirmelerin önü açılmıştır.

Yasa ile; doğalgazın üretim faaliyetleri dışında kalan; ithalat, iletim, dağıtım, toptan satış, depolama,, iç tesisat ve servis hizmet faaliyetlerinin tamamının özel şirketlerce yerine getirilmesi hedeflenmektedir.

Yasaya göre, elektrikte olduğu gibi bir kamu hizmeti olan doğalgaz sunumunun piyasa koşullarında özel hukuk kurallarına göre sürdürülmesi ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından bu piyasanın düzenlenmesi öngörülmektedir. Belirtilen piyasa faaliyetleri kurumdan alınacak lisanslar ile yürütülecektir.

Öngörülen piyasa mantığına göre, doğalgaz •tüketiciye ithalatçı, iletilici, toptan, satıcı» iç tesisat ve servis şirketleri olmak üzere "ayrı tarifelerden geçerek ulaşacaktır.. Her şirketin amacı da kar etmek olduğuna göre sonuçta doğalgaz çok daha, pahalı, bir şekilde tüketiciye sunulacaktır..

Elektrikte olduğu gibi kentlerde doğalgaz dağıtımını, yapısı gereği birden fazla alternatif imkan bırakmamaktadır. Dolayısıyla şehir içi

şehir içi dağıtımda tüketicinin istediği dağıtıcıyı seçme şansı olmayacağı için yasada ifade edilen rekabet ortamının da oluşması mümkün olmayacak ve tekelleşme olacaktır

Görüş

dağıtımda tüketicinin istediği dağıtıcıyı seçme şansı olmayacağı için yasada ifade edilen rekabet ortamının da oluşması mümkün olmayacak ve tekelleşme oluşacaktır.

Yasaya göre; mevcut şehir içi dağıtım hizmeti, mülkiyeti ile birlikte kuram tarafından açılacak ihaleyle belirlenecek şirketlere devredilecek, belediyeler sermaye koymadan %10 oranında dağıtım şirketine ortak olabilecektir. Yine yasada BOTAŞ'ın Bursa ve Eskişehir kent dağıtım işletmelerinin 18 ay içinde özelleştirmesi öngörülmektedir. Ankara İstanbul ve İzmir Belediyeleri, üç yıl içinde kamu hisseleri %20 altına düşecek şekilde yeniden yapılacaklar başka, bir ifadeyle özelleştirileceklerdir. Sonuç olarak kamu eliyle yürütülen doğalgaz hizmetleri kademeli olarak yerli ve yabancı tekelere devredilecektir;..

Enerji alanındaki düzenlemelerin bir diğer halkası olan;

PETROL SİYASASI KANUNU'nda 6 Haziran 2002; de TBMM'ye sunulmuş, komisyonlarda görüşülme aşamasında iken,, erken seçim kararı alınması sonucu yasalaşması önümüzdeki döneme kalmıştır. IMF, DB ve AB'nin şartlarından olan. bu yasanın da hepsi bu kuruluşlara bağlılıklarını sunmuş partilerin hükümeti tarafından yeniden, ve aynen kanunlaştırılmaya çalışılacağı kesindir. Sonuç olarak, şu an kadük olsa da, bu tasan, ile yakın zamanda yeniden karşılaşıcağız.

Yasa tasarısında; petrolün araştırma, arama ve üretimi dışında kalan, petrolün yurt içine **so-kulması** ve yurt: dışına **çıkartılması, kullanılması** ve petrole ilgili her türlü teslim., hizmet alma ve sağlama, piyasa faaliyeti olarak tanımlanıyor ve **bu faaliyetlerin Enerji Piyasası Düzenleme Küre-mi!** tarafından **yürütülmesi öngörülyor.**

Yasada petrol kavramı; ham petrol ile sıkıştırılmış doğalgazı da içererek, akaryakıt ve diğer ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir,

Yasa ile petrol sektörü; taşıma,» rafinaj» işleme,, umumî, depolama.» **iletim**, akaryakıt toptan satışı» hizmet sağlama,» bayi ve dağıtım olarak ayrılmakta ve her bir faaliyetin bu, alanda kurulacak şirketlerce yürütülmesi öngörülmektedir.

Yasada: rafinaj, işleme, umumi depolama ve iletim faaliyetlerinin yapılabilmesi için enerji grubundan, akaryakıt toptan satışı için, dağıtım **grubundan**, hizmet sağlama, tesis tasarım proje vb. faaliyetler için de hizmet grubundan lisans alınarak bu **hizmetlerin** yürütülmesi **zorunlulu-ğu** getirilmektedir,.

Tasarıda bazı kısıtlayıcı tedbir-lere de yer verilmiştir. Rafinericiler, umumi depocular ve ileticiler akaryakıt toptan satışı **ile**, enerji grubu, lisansı alanlar bir başka enerji lisansı gerektiren faaliyetlerde bulunamayacaklar ve bu şirketlerde kontrol sağlayıcı konumda **olma-yacaklardır**. Akaryakıt toptan satıcıları da sayılan alanlarda faaliyet gösteremeyeceklerdir,.

Yurt dışından ham petrol ve akaryakıt temini de rafinerici, ile-tici veya akaryakıt toptan .satıcısı lisansına sahip şirketlerce yapılacaktır.

Petrolün alıcıya devri» alıcıya tevdi ve taşıyıcıya gönderilmesi, yani petrol tesliminde,, fiyatlar serbest: piyasa koşullarına- göre belirlenecektir. lisans kapsamında yapılan faaliyetlere ilişkin teslimler

ve hizmet sunumları tarife esasına göre yapılacaktır. Hizmet grubu ve bayilik faaliyetlerinde ise tarife düzenlenmesi isteğe bırakılmıştır.

İletim lisansı kapsamında, yürütülen taşıma ve hatlarla bağlantılı umumi depolama faaliyetlerine ilişkin **hizmetlerde** uygulanacak **fiyatları** ise lisans sahibi belirleyecek E.PJC sadece bu tarifeleri onaylayacakür.Umumi depolamada ise tavan fiyat belirlenecektir.

Rafinaj, işleme,, bora hatları ile bağlantılı, olmayan umumi depolama ve akaryakıt toptan

elektrik ve doğalgazda olduğu gibi petrol sektöründe de yeni iş ve şirketler yaratılmış, fiyatlara devletin müdahalesi ortadan kaldırılarak, ithalattan, son tüketiciye kadar petrol faaliyetleri piyasanın azgın koşullarına terk edilmiştir.

satış faaliyetlerinde ise tavan, fiyat bu alandaki şirketlerce sadece **E.P.Kurumuna** bildirilerek herhangi bir onaya **bile** gerek kalmaksızın uygulanabilecektir.

Görüldüğü gibi söz konusu faaliyetlere ilişkin tarife belirlemeleri şirketlere bırakılmıştır. Ancak bazı hallerde kurumun gerekli tedbirleri alabilmeye yetkili olacağı ifade edilmişse de yasada; Kurumun haklı gerekçeleri ortaya koymadıkça tarifelerin değiştirilmesini talep edemeyeceği, de açıkça belirtilmiştir.

Enerji grubu, **lisans** sahiplerinin "lisanslarında belirtilen karlılık; oranını esas: alacaklardır" gibi belirsiz bir ifade de yasada yer almaktadır.

Elektrik ve doğalgaz da olduğu gibi petrol sektöründe de yeni ara iş ve şirketler yaratılmış,, fiyatlara, devletin müdahalesi ortadan kaldırılarak,, ithalattan., son tüketiciye kadar petrol faaliyetleri piyasanın azgın koşullarına terkedilmiştir.

Yasamın, gerekçesinde de **kurumun önlem, ve tedbirlerinin piyasa teşekkülü ile sınırlı tutulduğu** ifade edilmiş, dolaylı kamu müdahalesini doğuracak mekanizmalar oluşturulmasından kaçınıldığı **ve kamunun sonuçta kullanıcıya yansıyacak** şekilde fiyat belirlemesi yerine **yaptıran** uygulayıcı konumda **olmasının** hedeflendiği **açıkça** itiraf edilmiştir.

Kanunda; piyasa faaliyetleri dışında kalan, yerli ham. petrol, üretiminin satışı, konusu da **belirsizlikler** içermektedir. "**Rafineridler** ham petrol temininde Türk menşeli petrole öncelik tanırılar" ifadesi yer almasına rağmen, rafinerilerin belirleyeceği uygunluk kriterini taşıyan petrolün fiyat uyumsuzlukları dışında, reddedilemeyeceği belirtilmektedir. Genelde düşük **graviteli** olan yerli ham petrolün belirlenen kriterlere uymaması veya, fiyat anlaşmazlığı durumunda akıbetinin ne olacağı ise meçhuldür. Bu belirsizlik, **ortamında** yerli ham petrol üretiminin **ve** dolayısıyla aramacılığının yok olacağı açıktır. Zaten, **yasa** gerekçesinde de yerli üreticiye **alım ve fiyat**: garantisi **verilmesinden** kaçınıldığı **pervasızca** belirtilmiştir.,

Diğer taraftan Yasada; Piyasa Kanunu dışında, kalan ham petrol arama ve üretim faaliyetlerini

düzenleyen 6326 sayılı Petrol Kanunu* na ilave edilen madde ile, aramacı ve yerli üreticinin korunduğu izlenimi verilmek istenmiştir, Bu ek maddede; 35 graviteli petrolün uluslararası piyasalarda aralıksız 25 gün süre ile 20 EU-RO'nun altına düşmesi durumunda» 20 APFdan düşük kalitede üretim yapanlara teslimlerde doğrudan gelir desteği yapılabileceği ifade edilmiştir. Burada da gelir desteğinin sadece teslimde yani bu petrolü rafinerinin kabul etmesi durumunda **belki** olacağı ve üstelik de bu. desteğin Genel Bütçeden karşılanması getirilmiştir. Yine ek maddede arama, sondajlarında da teşvik uygulaması olarak sondaj destekleme primi getirilmesi öngörülmüştür.

Yasadaki geçici madde **ile** bir değişiklik daha. yapılmış» mevcut P.K. hükümlerine göre yapılan» gümrük ve ithal vergilerinden muaf malzeme ithali **ile** kur farkı ödemesi kaldırılmıştır.

Yasada ayrıca ulusal **güvenlik** nedeniyle 50 günlük kullanım miktarından az olmamak üzere¹ ulusal petrol stoğu bulundurulması da öngörülmüştür.

Petrol Piyasası Kanunu ile ayrıca; elektrik ve doğalgaz Piyasa Kanunlarında da bazı önemli **değişiklikler** yapılmıştır. **BOTAŞ'a** ait doğalgaz **alım** ve satış sözleşmelerinin devir ihalesi önceki yasa da 2009 yılı iken bu yasa ile bu tarih 2004 yılına indirilmiştir.Yine ilk yasa da 2009 yılı olan **BOTAŞ'** m mevcut yapısının devamı bu yasa ile 2006 yılına çekilmiştirJBu tarihten sonra **BOTAŞ** yeniden yapılandırılacak, **iletim** yapan .kısmı **BOTAŞ** hariç olmak üzere diğerleri 3d yıl içinde özelleştirilecektir¹, Böylece **BOTAŞ'ın** özelleştirilmesi bu yasa ile öne alınmaktadır¹,

Bu belirsizlik ortamında yerli ham petrol üretiminin ve dolayısıyla aramacılığın yok olacağı açıktır. Zaten, yasa gerekçesinde de yerli üreticiye alım ve fiyat garantisi verilmesinden kaçınıldığı pervasızca belirtilmiştir